

A szegedi tanyavilág „apostola” – Emlékezés Kutasi Ödön író-tanítóra

Békési Katalin –

Békési Katalin 1974-ben Egerben született. Egyetemi tanulmányait a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karán folytatta, ahol politológia szakos bölcész és középiskolai tanári és magyar nyelv és irodalom szakos bölcész és középiskolai tanári oklevelet szerzett. Jelenleg doktorjelölt a Miskolci Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskoláján.

Napjaink erkölcsi válságban fuldokló társadalmának nagy szüksége van olyan példamutató emberekre, akik életükkel Krisztusra mutatnak. Különösen nagy felelősség hárul e tekintetben a pedagógusokra, akikre gyermeki lelkek vannak bízva. Nem volt ez másként közel száz éve sem. Írásommal egy kiemelkedő szegedi néptanítónak, az 50 éve elhunyt Kutasi Ödönnek szeretnék emléket állítani, aki nem csak családja körében, hanem hivatásában és megjelent több száz írásában is vállalta az „apostolságot”, a világító mécses szerepét. Realista ábrázolásmódjának köszönhetően tárcanovellái kortörténeti dokumentumokként is olvashatók, melyekben a szegedi tanyavilág lakóinak hitéletét is híven megörökíti. Gyermekeknek szánt írásaiban pedig az erkölcsi nevelést tekintette legfontosabb feladatának. Tette ezt akkor is, amikor mindezt a politikai vezetés nem nézte jó szemmel.

Kutasi Ödön (1885-1960) családja – mint Szeged polgárainak többsége – a katolikus vallást gyakorolta. Gyermekkorában mélyen vallásos nevelést kapott szüleitől, s hitét tovább mélyítették a *Szegedi Királyi Katolikus Tanítóképzőben* tapasztaltak és tanultak. A tanítóképző elvégzése után,

1905-ben a szegedi tanyavilágba, az alsótanyai nagystiváni iskolába, majd az irodasori iskolába került tanítónak, hogy 23 éven át „hintse a tudás magját a pusztában.” Minderről így vallott: *„Már maga ez a szó: „tanító” – fogalom. Fogalom, melynek viselője szegényes életet, melegen szerető szívet, széptért, nemesért lelkesülő lelki felkészültséget hoz magával. Ezért kap csekély fizetést, sok és nagy mellőzést. A tanyai tanító meg egy egészen különös fogalom, aki az általános tanítói sorson túl még a remeteséget is magára vállalja. Apostolává válik a környéknek, vagy elfásul. Kiszakad a kultúrshükségletek forrásából. A magával vitt tudásból és lelki felkészültségből oszt, oszt míg elér a véghez. A küzdés, a nélkülözés közös tanítói sors, de a tanítónak a lelkén él az élet öröme, hisz ő a lelkek kertésze. A kertésznek pedig öröme telik kedvenceinek fejlődésében. Boldogan szemléli, miként fejlődik a gyenge csirából a ragyogó szép virág: a gyermeki lélek.”¹*

Családi életét is e szerint élte: feleségével közösen ezt az értékrendet adták át négy gyermeküknek is. A család nem csak a vasárnapi miséken vett rendszeresen részt, hanem otthonuk nyitva állt a helybéli papok, a család barátai előtt is. Elkötelezettségét mutatja, hogy Szegedre költözése

¹ KUTASI (BRUNNER) ÖDÖN: *A szegedi tanyai iskolák története*. Szeged, 1928. (Kézirat.) Somogyi Könyvtár Helyismereti Gyűjtemény Kézirattára. Hrsz.: MS6/5402

után iskolaigazgatói tevékenysége mellett éveken át a *Szeged – Somogyitelep Római Katolikus Egyházközségi Értesítő* című folyóirat rovatvezetője volt.

Az Istenbe vetett hit, az imádság meghatározó volt az író családjának életében. S ez a hit a legnehezebb körülmények között is megtartó erőnek bizonyult. Erről tanúskodnak Kutasi fiának, ifj. Kutas Ödönnek a frontról, s a három évig tartó szovjet hadifogságból írott levelei is. Mindezek alátámasztására néhány levélrészlet, melyből kitűnik a családtagok Istenképe és vallásgyakorlata is.

Ifj. Kutas Ödön zászlós levele a frontról édesanyjának:

„Drága jó Édesanyám!

Egy őszi szeptember éjszakán bús Lengyelföldről írom soraim kedves Édesanyámnak, hogy megnyugodjék, ne aggódjék érttem, jól megvagyok és remélem, ez után is megleszek. Az Isten velem van, és én sem hagyom el Őt. Ez olyan megnyugtató az én számomra. Most tudom csak kellőképpen értékelni, és nem tudok eléggé hálát adni az Istennek, hogy Szüleim meggyőződéses katolikusként neveltek. Mert itt kinn, nem az egyéni virtus és a fegyver, hanem a hit a legnagyobb erő. Ez teszi az embert óvatossá és neveli bátorrá”.²

Hadifogságba kerülésekor is az Istenbe vetett hit tartotta benne a lelket:

„Az Isten most próbára tesz bennünket, és nézi, hogyan fogadjuk Tőle a szenvedéseket. Én nem zúgolódom rendelése ellen, bármily nehéz is azt elviselni. Belenyugszom akarataiba. Sokat, nagyon sokat imádkozom. Itt van Édesapámtól kapott imakönyvem, nyakamban Édesanyámtól kapott Jézus szíve érmem. Édesapámtól ka-

pott Jézus szíve kép is megvan. Mindezek a legdrágábbak nekem, általuk mindig közelebb érzem magamhoz drága Szüleim és testvérekém! Mindig arra kérem Istenem, hogy drága Szüleimnek adjon erőt a megpróbáltatások elviseléséhez, hogy higgyenek visszatérésemben. Én elég erősnek érzem magam, hiszek abban, hogy az Isten egyszer megbocsátja az ellene vétetteket”.³

„Bízom Isten irgalmasságában, hiszem, hogy ebben az évben hazakerülünk. Igen, a hit vigaszom az élet nagy viharában, amint azt Édesapám írta egyik szent képepre. Ez ad erőt és türelmet. Van velünk pap is, így minden vasárnap van szent mise is, ami nagy vigasztalás. Karácsony estéjén állítottunk karácsonyfát, szent misét hallgattunk és megáldoztam, szerettemre gondolva, Isten rendelésében megnyugodva aludtam el”.⁴

Az író legfiatalabb, Borbála lánya a mai napig féltve őrzi az apai hagyatékban maradt Goffine Lénárt Oktató- és épületes könyvét⁵, melynek az elején található Emleklapokra nemzedékről nemzedékre feljegyzték a családtagok születési és halálozási dátumát. A rongyosra olvasott lapok híven tükrözik, hogy a család rendszeresen forgatta a könyvet.

Kutasi nemcsak családja körében élte meg a hitét, hanem tanyai tanítóként is arra a felismerésre jutott, hogy nem elegendő csak a tudását átadnia a népnek, hanem a „lelkek kertészeként” vállalnia kell az apostolságot, s az azzal járó teendőket is. A *Család vallásos élete* című írásában a szegedi tanyavilágból már Szegedre költözött, közel negyvenéves tanítási tapasztalattal bíró pedagógus és a négy gyermeket nevelő apa szól hitel

² Ifj. Kutas Ödön levele édesanyjának. „Valahol Lengyelországban”, 1944. szeptember. 7. Ifj. Kutas Ödön hagyatéka.

³ Ifj. Kutas Ödön levele szüleinek. Békéscsaba. 1945. július 27. Ifj. Kutas Ödön hagyatéka.

⁴ Ifj. Kutas Ödön levele szüleinek. Tiflisz, 1946. január 2. Ifj. Kutas Ödön hagyatéka.

⁵ GOFFINE LÉNÁRT: *Oktató- és épületes könyve*. Szent István – Társulat, Budapest, 1903.

érdemlően az Istennek tetsző házasságról, gyermeknevelésről.

Az író a családra mint a társadalom kis köz-társaságára tekintett, melynek élete és jelleme a szülőktől függ. Kutasi hitte, hogy a házastársakat az isteni törvény nem csak az anyagi terhek hordozására rendelte egymás mellé, hanem ennél sokkal magasabb rendeltetésük is van: gyermekeik jó polgárrá nevelése és az örök életre történő „előkészítése”.

Vallotta: „Minden ember annyit ér, amennyi kincset el tud raktározni lelkében az örök élet elérésére. ... Ha ennek tudatában van az, kinek nevelésére lelkek vannak bízva, úgy annak meg kell találnia azt az eszközt, mely neveltjét előkészíti erre az útra”.⁶ Az író szerint ez csak úgy lehetséges, ha a szülők befogadják a szívükbe Istent, s a gyermekeiket Istenbe vetett hittel, szeretettel nevelik. Mutassanak példát az életükkel a gyermekeknek: imádkozzanak közösen, szenteljék a vasárnapot az Istennek, mert a szülők példamutatása által a gyermekek is könnyebben hitre juthatnak.

Kutasi az életével is bizonyította a környezetében élőknek, hogy „a lelki megnyugvás, a derűs családi fészek öröme minden anyagi jónál többet érő, mert: Mit ér, ha megnyerem az egész világot és elvesztem lelkem nyugal-mát, az örök életben való hitemet?!”.⁷

„Ami a miénk” című írásában tőle szokatlan eréllyel szólal fel a katolikus sajtó mellett – a baloldali ellenében. A cikk megírásának apropóját az adta, hogy az író megkereste egy baloldali lap embere, s hosszan unszolta: fizessen elő az újonnan megjelenő folyóiratukra. „Kénytelen voltam kemény választ adni: baloldali lapokat nem olvasok, annál kevésbé vagyok hajlandó

járatni”.⁸ Az író a krisztusi erkölcsöket terjesztő katolikus sajtót tekintette sajátjának, s szót is emelt annak terjesztéséért. Hitte, a meglazult erkölcs megjobbítása csak az ilyen jellegű irodalom segítségével lehetséges. Szinte jelszóként hirdette meg: „Katolikus lapot minden család asztalára!”⁹

A VALLÁSOSSÁG ÁBRÁZOLÁSA KUTASI ÖDÖN TÁRCANOVELLÁIBAN

Kutasi a szépirodalmi igénnyel megírt tárcáiban nem a saját, hanem a szegedi nép vallásosságát, annak külső és belső jegyeit ábrázolja, melyek megismerése által közelebb kerülhetünk az egykori Szeged környéki tanyavilág lakóinak lelkületéhez.

Az 1910-es években született korai írásai-ban többnyire csak érintőlegesen foglalkozik a témával, s a tanyán élők vallásosságát inkább csak külső jegyein, a szokásokon keresztül mutatja be. Több művében is hangsúlyozza, hogy a tanyaiaik már szombat délután készülnek a vasárnapra: tiszta ruhát vesznek, a munkát abbahagyják. Számukra a vasárnap ünnep, az Úr feltámadásának ünnepe, ezért különös áhítat hatja át az itt élő emberek szívét. A *Homoki emberek* című írás egyik szereplője így vall minderről: „Nem tudom elmondani, hogy mit érzek vasárnap. Azt hiszem, ekkor megváltozik a világ, a mező, a fák, még a homok is egészen más, mint egyébkor...”¹⁰

Ugyanez az áhítat figyelhető meg minden étkezésnél a kalaplevétel, kereszttetés és imádkozás szép perceiben. (Pl.: *Homoki emberek*, *Öreg Daci és az unokája*, *Szent emberek* stb.)

Természetesen itt is találkozhatunk család-ságokkal, megjártott vagy túl felszínes

⁶ KUTASI ÖDÖN: A család vallásos élete. *A Népiskola Ünnepei*, 1939. 02. 57. p.

⁷ Uo. 58. p.

⁸ KUTASI ÖDÖN: Ami a miénk. *Szeged-Somogyitelepi Róm. Kath. Egyházközségi Értesítő*, 1936. 06. 7. p.

⁹ Uo.

¹⁰ KUTASI ÖDÖN: Homoki emberek. *Szegedi Napló*, 1909. 10. 10. 5. p.

hittel. *Szent emberek* című tárcanovellájában két férfit mutat be. Mindkettő templomba járó, s énekelni szerető férfi. Ám míg Gereblyés Fakó Mihály imádságos könyvet olvasó, áhítatos lélek, aki hangjával és énekével Istennek akar szolgálni, addig Nagybota Miklós (csúfolódó nevén: szent Miklós), álszent, aki bántóan éles hangjával elsősorban embereknek akar imponálni. Nem meglepő hát, hogy élete nem igazolja szavait, s „tehetségét” nem csak a templom falai közt mutatja be, hanem mulatozás közben is.¹¹

Vannak, akiknek életében a templom nem mint Isten háza, hanem csak mint a közösségi élet színtere van jelen. A *Bimbónnyílás* című történet főszereplőjének, „a *Bujtorék Rozájának*” a templom csak a „módi” bemutatására való hely, erőn felül vásárolt csinos ruhájával itt szeretné a fiatal legények figyelmét magára vonni.¹²

Ám találkozhatunk a tanyaiak között mélyen vallásos, az Isten ügyéért anyagi áldozatot vállaló családokkal is. „*A tanyai ember belső érzéseinek, igazi vallásosságának gyakran külső jelekben ad kifejezést. Erről tanúskodnak a pusztában felállított kereszték és harangok. Gyakran találkozunk az akácok utak hűvös árnyában egy-egy fa vagy kőkeresztel. A csöndes estéken pedig távolról harangszót hallunk. Erről is, arról is cseng egy áhítatos szavú harang. Leginkább az iskoláknál, de nem ritkán a szőlőhegyekben van ez a harang elhelyezve*”.¹³ (Kutasi írásának hitelét alátámasztva bővebben, a kereszték nevének felsorolásával olvashatunk erről a *Mórahalom* című kiadvány-

ban¹⁴) A *Keresztszentelés a tanyán* című írás a Kutasi által vezetett irodasori iskola udvarán adományokból állított kereszt és harang felszentelésének állít emléket. A tanyai emberek vallásos szemléletét mutatja, hogy „*egy igazi tanyai iskolát nem is tud a mi népünk másként elképzelni, mint keresztel és haranggal. Ez a két vallási jelvény az, mely a rideg falaknak megszerzi a kitüntést. Így lesz csak a nagy téglahalmazból: iskola. E nélkül csak nagy ház az*”.¹⁵ Kutasi megörökít egy érdekes szokást is, miszerint a keresztnek vallásos életű keresztyszülőket is felkértek, az irodasori iskolánál Volford Istvánt és Vőneki Veront.

Az író a következőképpen mutatja be a tanyai nép vallásosságát: „*A mi tanyai népünk vallásos. Sokan azt hiszik, hogy egy kissé bigott is. Az a felfogás, hogy túlzásokba megy. Talán van benne valami igaz. De akár mint legyen, amit tesz, azt meggyőződéssből teszi*”.¹⁶

Az író a második novellairó-korszakában, az 1930-as években írt írásaiban már nem a közösség szintjén, a külső jegyekben megmutatkozó hitet ábrázolja, hanem a személyes vallásosságot, a „*belső szobában*” megélt Isten-ember kapcsolatot. Több olyan írása is születik ez idő tájt, amely nem érintőlegesen foglalkozik ezzel a témával, hanem kifejezetten ezt öleli fel. (Pl.: *Búcsúsok, Pista bácsi megtér, A fényes csillag, Szűz Mária segít, Az új kenyér* stb.) Ezek az írások kifejezetten a buzgó katolikus olvasóközönségnek íródtak, többségük a *Szeged – Somogyitelep Római Katolikus Egyházközségi Értesítőben* jelent meg.

¹¹ KUTASI ÖDÖN: *Szent emberek*. *Szegedi Napló*, 1910. 02. 15. 1-3. p.

¹² KUTASI ÖDÖN: *Szegénység, Bimbónnyílás*. *Szegedi Napló*, 1912. 01. 11. 2. p.

¹³ KUTASI ÖDÖN: *Keresztszentelés a tanyán*. *Szegedi Napló*, 1910. 06. 12. 1. p.

¹⁴ IFJ. LELE JÓZSEF: *Szokások és vallásos népelet*. (In.: JUHÁSZ ANTAL (szerk.): *Mórahalom. A település földje és népe*.), Mórahalom Város Önkormányzata, 1992. 507-508. pp.

¹⁵ KUTASI ÖDÖN: *Keresztszentelés a tanyán*. *Szegedi Napló*, 1910. 06. 12. 1. p.

¹⁶ Uo.

A bűn és bűnhődés a központi kérdése az ekkortájt született Kutasi-novelláknak. A *Búcsúk* című történet Dicső Rozália idős „templomos asszony”, látva az emberek hitetlenségét, beteg is részt vesz a búcsún, melynek végcélja a 30 km-re lévő *Mátyás-templom* (korábbi, szabatosabb megnevezése szerint: *Szeged-alsóvárosi Havi Boldogasszony-templom*), csak hogy a csodatévő Szűz Mária képe¹⁷ előtt mond-hasson közbenjáró imát a hitetlen, bűnös nemzedék üdvözüléséért.

Példázatszerűen ábrázolja a bűn és büntetés kapcsolatát az író a *Ki a gazdagabb?* című novellában. Két testvér közül az egyik, János a vagyon szolgálatába állt. Feleségével csak egyetlen gyermeket vállalt, s ha „köz-elgett a gólya, elkergették” Öccse, Palkó a hatodik gyermekét is ugyanolyan örömmel fogadta, mint az elsőt, nem az éhes száját látta meg benne, hanem a majdani dolgos kezét. Ám az idősebb testvér meggazdagodás helyett elszegényedik, mert orvosra kell költenie a pénzt: egyetlen gyermeke és felelőse is nagyon beteges. Palkóék meggazdagodnak, a sok szorgos kéz elnyeri jutalmát. János a végső számvetésnél keserűen állapítja meg: „Vele az Isten volt, én meg a vagyon ördögének álltam szolgálatába. [...] Eltévesztettem az életemet!”¹⁸

A tanyai embereket a természeti csapások szintén bűnbánatra sarkallják, mert úgy vélik, Isten a büntetést jégviharban, szélviharban, villámlás okozta tűzben, szárazságban méri. Egy korai tárcanovella, a

Keresztszentelés a tanyán, adja meg a kulcsot a bűn témáját feldolgozó írásokhoz: a pusztai magyar „megtanulja a csapásokból, a küzdésből, hogy bűneiért még itt a földön szenvednie kell”.¹⁹ (Kutasi: *Keresztszentelés a tanyán*, 1. p.)

Ezt a hitet dolgozza fel a *Jégverés* című novella is, melynek központi alakja Tótpörzsi János a jégvihart Isten ítéletének látja az emberek telhetetlensége, gonoszsága miatt. A férfi a vihar érkezésekor szinte bibliai alakká nemesül (ld. 2 Móz. 17,12.): „János áll, mint az oszlop. Nézése eltompult, de mellét kifeszíti. Így csüng rajta a két asszony. Pattog a jég, csörömpöl az ablak üvege”.²⁰

S ahogy az Isten a bűnök büntetését természeti csapásokban méri, úgy áldását is a természet által, bőséges termésben osztja. Ám míg az előbbi bűnbánatra, addig az utóbbi hálaadásra készíti a homoki embereket. Az *uj kenyér* című novella a hálaadás lelkületét örökíti meg:

„– Hát Vince bátyám, ezt is megértük mögést, hogy a nagyon jó Isten áldását újból kazalba rakhattuk.

– Mög, mögengedte, hála lögyön a szent-ségös, nagy Úristennek!...”²¹

A „homoki ember”, aki mindennapi kapcsolatban van a termőfölddel, sosem felejt el imádságban megköszönni az Istentől kapott ajándékot, a mindennapi kenyeret (ld. *Homoki emberek*). Különös áhítat lengi körül azt a vasárnapi ebédet, amikor az új kenyeret szelik fel:

„– Adjunk hálát az Úristennek!

¹⁷ A nevezetes kegyképről és az azt körülölelő kultuszról a következőket olvashatjuk: „A régi legenda szerint a kegykép majdnem száz esztendeig rejtőzködött a templom melletti Csöpörke-tóban, amikor – lovát itatni akarván – egy jóindulatú török rátalált, és visszaadta a barátoknak. [...] A kivándorolt emberek a búcsújárás révén továbbra is megmaradtak az anyaváros szellemi hatása alatt. A havi búcsú már nemcsak vallási megnyilatkozás, hanem visszatérés az ősi városba.” (In.: BÁLINT SÁNDOR: *A Szeged-alsóvárosi templom*. Pannonia Kiadó, Budapest, 1966. 16. és 22. p.)

¹⁸ KUTASI ÖDÖN: *Ki a gazdagabb? Tanyai Ujság*, 1934. 02. 04. 2. p.

¹⁹ KUTASI ÖDÖN: *Keresztszentelés a tanyán. Szegedi Napló*, 1910. 06. 12. 1. p.

²⁰ KUTASI ÖDÖN: *Jégverés. Magyar Uriasszonyok Lapja*, 1931. 09. 20. 5. p.

²¹ KUTASI ÖDÖN: *Az új kenyér. Szeged-Somogyitelepi Róm. Kath. Egyházközségi Értesítő*, 1942. 08. 2. p.

Méla csend. A fejek lehorgaszta, a szemek tekintete pedig befelé mélyül. Az ajkak imát mormolnak, hálaímát. [...] A kanalak csördülnek, az arcok fénylenek. Fénylenek, mert megengedte az Úr, hogy az új kenyeret fogyaszthassák.”²²

A tanyai ember életében az egyházi ünnepek nagy jelentőséggel bírtak azáltal, hogy megszakitották a dolgozók hétköznapi életét, a világi dolgokról a szakrális felé irányították a figyelmet. A *Fényes csillag* című írás, mely bár 1933-ban íródott, néprajzias szemlélete miatt a az első novellaíró-korszakban született tárcanovellákkal mutat rokonságot, s a karácsony megünneplésének állít emléket. Jól megfigyelhető a vallásos és a babonás szokások keveredése. A szokások vallásos vonulata a kis Jézus születése köré szerveződik. Az ünnepi asztal alá egy zsák szénát helyez a család, melyen keresztbe két pár csöves kukoricát vetnek át. Ugyanis „*Ma éccaka a kis Jézus számárháton járja be a világot. Aztán, ha ide is eltalálna gyünni és éhös lenne a számára, hát lönne neki miből falatozni*”.²³ A babonás szokások a népi gyógyításhoz kapcsolódnak. A tanyaiak ugyanolyan mély meggyőződéssel, mint ahogy Jézusban bíznak, hisznek abban, hogy ha karácsonyeste fokhagymát esznek mézzel, akkor nem lesznek torokfájósak. A karácsonyesti morzsákat is gondosan összegyűjtik és megőrzik, mert „*sohasem tudható, mikor lehet hasznát venni jó orvoságként holmi nyavalyák ellen*”.²⁴

A tárcanovella néprajzi hitelességét mutatja, hogy Ifj. Lele József tanulmánya az alsótanyaiak jeles napjairól sok mindenben

összecsend a Kutasi által megörökített szokásokkal.²⁵

A VALLÁSOSSÁG ÁBRÁZOLÁSA KUTASI ÖDÖN GYERMEKEKNEK SZÁNT ÍRÁSAIBAN

„*Mi jellemzi a tanítót, ha író? Illetőleg helyesebben: a költőt, ha egyúttal tanító is? Szabad-e a választ magában a hivatásnévben keresnünk, s eleve föltételeznünk, hogy a tanító mint író is elsősorban tanítani akar? [...] A tapasztalat szerint ez nem jelent csökkentett irodalmiságot, nem jelent tanítóköltészetet, szárazságot, unalmat. A tanító író nehezen veti le lelki egyenruháját, mindig segíteni, emelni, felvilágosítani, jellemesíteni szeretne*”.²⁶ Az idézet megállapításai Kutasi gyermekeknek szánt írásaira is jellemzőek, mert írójuknak nem titkolt célja volt, hogy meséivel, jeleneteivel a kis olvasóközönség lelkére hatva erkölcsüknek nemesedését szolgálja. Mélyen vallásos katolikusként fontosnak tartotta, hogy a keresztény tanokat akár a mesék köntösébe bújtatva is közelebb vigye a gyerekekhez.

A vallásosság elsősorban a tanyai gyermekek életéhez kötődő történeteiben figyelhető meg (pl.: *Az özvegy búzája, Künt a pusztán, Tanyai világ*), de nem korlátozódik pusztán ezekre. Kisebb mértékben ugyan, de jelen van a tündérmeséiben (pl.: *A boldog ember, Kicsi Boriska*) és állatokról szóló történeteiben (pl.: *Ébredés, Árvák*) is.

Több példázatszerű írása szól a felebarát iránti szeretetről, mely legtöbbször a kenyeret adni az éhezőknek cselekedetében ölt testet, mert „*Isten parancsolja: adj az*

²² Uo.

²³ KUTASI ÖDÖN: *A fényes csillag. Tanyai Ujság*, 1933. 12. 24. 2. p.

²⁴ Uo.

²⁵ IFJ. LELE JÓZSEF: *Szokások és vallásos népelet*. (In.: JUHÁSZ ANTAL (szerk.): *Móráhalom. A település földje és népe*.) Móráhalom Város Önkormányzata, 1992. 478-479. pp.

²⁶ KÖNNYŰ LÁSZLÓ (szerk.): *Magyar bokréta. (Tanítóírók és költők III. gyűjteménye.)* A Magyar Tanítók Művészköri Kiadása, Jászberény, 1942. 4. p.

éhezőknek kenyeret! ... Mi ezt a parancsot teljesítjük!”²⁷ Így segítenek nyomorgó osztálytársaiknak, sőt azok családjának is a *Két fiú, Tanyai világ, Katóka jutalma, A jószág jutalma* című történetek gyerek szereplői. Az ilyen iskolában azonban még a csengő is tanít: „*Csingi-lingi, csingi-lingi, áldott, aki jót tesz, felírják az égben, kinek milyen a szíve... Jótett, köszöriület a jószívű ember ékessége, csingi-lingi, csingi-lingi...*”²⁸

Kutasi történeteinek gyermek szereplői ismerik a hit és az imádság erejét. Könyörögnek a bajbajutottakért (pl. a háborúban megsebesült édesapáért – *Apuska katona*), bátorságért fohászkodnak, ha erejüket meghaladó feladat előtt állnak (pl. szökés a „trianoni határon” át Csonka-Magyarországra – *Aki hazavágyott*). A természettel szoros kapcsolatban élő tanyai gyermekek hétköznapjait a csendes áhítat hatja át. Jól példázza ezt Péter, a kis juhászbojtár is, aki miután este a néma pusztán meghallja a távoli, alig hallható harangszót, kalaplevéve rebeget el az áhítatos imát, az Úr angyalát, „s ettől oly boldog volt...”²⁹

Kutasi történeteiben nem csak a gyerekek, hanem az állatok is szoros kapcsolatban vannak teremőjükkel. Fecskék (*Ébredés*), pacsirták (*Szántogatunk*) és vadgalambok (*Árvák*) dicsérik énekükkel az Istent, s adnak hálát a vadvirágos rét felett a „megterített asztalért”, a boldog családi fészékért.

Az emberekhez és az állatokhoz hasonlóan a növények is az Istentől rendelt helyüket foglalják el. Például a gögös gólyahír a bűne büntetéseként kénytelen réten élő tár-

saitól elszakítva a sötét árok mélyén élni, s keserűen vonja le a tanulságot: „*A szerénység nagy erény, de a dölyfösség, kevélység rút bűn ám...*”³⁰

Az isteni igazságosság jegyében a bűnös gyermek is mindig elnyeri méltó büntetését: a vadgalambanyót lenyilázó fiút „*Isten fájdalmas betegséggel sújtotta. A jobb keze eltörött. Gonoszsága ilyen büntetést nyert*”³¹ Természetesen a jószág és áldozathozatal is mindig elnyeri méltó jutalmát. Az *Édes, kicsi szolgálám* című történet főszereplője Jankó, árva gyermek, akit egy jólelkű ember fogadott be szolgálat fejében az otthonába. Etelkát, a háziak kislányát Jankó testvéreként szereti, s mikor a kislány megbetegszik, a fiú – gazdáitól tudta nélkül – félelmet és fáradtságot nem ismerve megy el a lovas kocsival az orvosért. „*Fiam! – szól a doktor úr Jankóhoz, és szeretettel vonja el az ágytól. Nézz ide! Úgy! Angyal van a te lelkedben, a jószág angyala. Egy életet mentettél meg, áldjon meg érte az ég Ura!*”³²

Kutasi írásaiból rendre kitűnik, hogy szerzőjük véleménye szerint az evilági boldogság nem a vagyonban, hanem a hitből fakadó békességben, szeretetben rejteződik. A *boldog ember* című meséjének főszereplője ellen áll a becstelen meggazdagodás kísértésének. Mikor jutalmul kívánhat valamit, akkor sincsenek nagyra törő kívánságai: csak egy icipici házikó, egy telek földcséke, s az hogy „*soha ne legyek gazdag ember, mert csak addig boldog az ember, míg a napi élethez szükséges mindennapi kenyeret maga keresheti meg, míg a munkának értéke van előtte*”³³

²⁷ KUTASI ÖDÖN: A jószág jutalma. *Meseország*, 1932. 06. 05. 278 p.

²⁸ KUTASI ÖDÖN: Tanyai világ. *Képes Kis Lap*, 1928. 02. 10. 85. p.

²⁹ KUTASI ÖDÖN: Künt a pusztán. *Az Én Újságom*, 1924. 08. 20. 377. p.

³⁰ KUTASI ÖDÖN: Tarka-barka világ. *Képes Kis Lap*, 1925. 09. 01. 279. p.

³¹ KUTASI ÖDÖN: Árvák. *Meseország*, 1932. 06. 20. 296. p.

³² KUTASI ÖDÖN: Édes, kicsi szolgálám. *Képes Kis Lap*, 1928. 03. 20. 160. p.

³³ KUTASI ÖDÖN: A boldog ember. *Az Én Újságom*, 1925. 06. 20. 281-282. pp.

Kutasi ünnepi beszédei és jelenetei 1920. június 4-e, a trianoni békeszerződés aláírása után születtek. A magyar közgondolkodásban ez idő tájt a keresztény-nemzeti ideológia vált uralkodóvá, melynek terjesztését és megerősítését a kormányzat is szorgalmazta. Az oktatáspolitikai az iskolai nevelésben is előírta a keresztény-nemzeti eszmék terjesztését, s Kutasi hithű katolikusként és íróként lelkesen hozzá is látott mindezeknek a gyakorlatban történő megvalósításához. Közel ötven jelenete és fél tucat ünnepi beszéde szolgálta a keresztény-nemzeti tanok gyermeki lelkekben történő meggyökereztetését.

Míg az író színpadra szánt jeleneteiben részletesebben, többször példázatszerűen vannak jelen a keresztény tanítások, addig az ünnepi beszédekben a nemzeti eszmék kerülnek előtérbe, s a vallásosság csak a befejezésben, a hazáért elmondott záró imában ölt testet. (Pl.: *Ünnepi beszéd március 15-ére, Hősök emlékezete, Hősök temetőjében, Hőseinkről emlékezünk.*) Az író az ősi határ visszaállításáért mondott könyörgésekben „*hazánk Anyja, országunk koronás királynéja, Mária*” és a hazáért hősi halált halt hősök közbenjárását kéri.

Kutasi színpadra szánt jeleneteinek központi témája a megtérés, a vásott gyermekek és keményszívű felnőttek bűnbánata, majd hitre jutása, mely legtöbbször anyagi közbenjárásra következik be. (Pl.: *Péter megtérése, Az anyai szív, Az Úr közénk jött!, Anyák napja, Tábortűznél, A jóság jót hoz.*) Az említett történetek mind azt példázzák, hogy a bűnös embert egyedül „Jézus szerető szíve javítja meg”, ezért van óriási ereje a közbenjáró imának, mely a legnemesebb cselekedet. A bűnért minden esetben szenvedni kell,

s a megtérés ára a szenvedés. A bibliai *tétközlő fiú* történetével mutat rokonságot *Az anyai szív* című színpadi jelenet. S Józsi, ha nem is a disznók vályújáig jut el, hanem a börtönbe, de jó útra térese után sok örömet szerez özvegy édesanyjának és nélkülöző kistestvéreinek. Kutasi írásaiban a bűnbánatot minden esetben a teljes bűnbocsánat követi, mert „*a megtérő, elveszettnek hitt gyermekét még kétszeres boldogsággal hívja magához az anyai szív*”.³⁴

Az író színpadi jelenetei – a mesékhez hasonlóan – az Isten és a felebarát iránti szeretetre nevelnek. S mivel ezek a történetek gyerekeknek íródtak, ezért a művekben is a gyermekek azok, akik észreveszik a nélkülözőket, a rászorulókat. S ők járnak közben a felnőtteknél a segítségnyújtás megadásáért, amely természetesen soha sem marad el. (Ld. *Gyermekszívek.*)

Kutasi Ödön elhivatottságát mutatja, hogy családapai, pedagógusi hivatása mellett felnőtteknek és gyermekeknek szánt írásaival is tanítani akart: bűnbánatra, hitre, feltétel nélküli szeretetre. Mély meggyőződését mutatja, hogy ettől semmilyen hatalmi szó nem tudta eltántorítani. A különféle szankciók (pl. nyugdíjmegvonás) ellenére a Tanácsköztársaság majd a szocialista állambe rendezkedés idején is kitartott Jézusba vetett hite mellett. Vallotta: a nyugdíját elvehetik ugyan, de az Isteni gondviselésbe vetett hitét nem.

ÖSSZEFOGLALÓ

A szegedi tanyavilág „apostola” című tanulmány Kutasi Ödön (1885-1960) író-tanító életét és munkásságát vizsgálja meg a katolikus hit kifejeződésének szempontjából. Az áttekintéshez for-

rásul az író hagyatékában fennmaradt levelezése és a sokrétű életmű szolgált. (Tárcanovellák, mesék, színpadra szánt jelenetek, ünnepi beszédek és pedagógiai szakcikkek.)

Az író és családja mélyben gyökerező, mindennapokat átszövő hitélete mellett bemutatásra kerül a néprajzi hitelességgel megírt tárcanovellák alakjainak babonás hiedelmekkel átszőtt népi valóságossága is, különös tekintettel annak külső és belső jegyeire.

Kutasi katolikus nevelőként a keresztény erkölcs tanait a mesék köntösébe bújtatva vitte közelebb a gyerekekhez. Ilyen jellegű írásai példázatok a felebaráti szeretetről, az isteni igazságosságról, hit és imádság erejéről.

Az író ünnepi beszédei és jelenetei a trianoni Magyarország keresztény-nemzeti ideológiájának korhű dokumentumai, melyek középpontjában már nem az egyén, hanem a társadalom szintjén megjelenő bűn és vezeklés problematikája áll.

SUMMARY

„The apostle” of the world of the isolated small farms around Szeged – Remembering the writer-teacher, Ödön Kutasi

The life and work of an outstanding writer-school teacher from Szeged (Ödön Kutasi, 1885-1960) is examined from the point of view expressing the Catholic religion by the study titled „The apostle” of the world of the isolated small farms around Szeged.

As a source for the survey, his correspondence found in his inheritance and his many-sided life-work were used. (Kutasi's tales, short stories, scenes intended for stage, speeches for different occasions and pedagogic articles are meant here.)

The writer's and his family's strong belief lacing their everyday life is described beside the rustic religiousness mixed with superstitions typical of the characters in Kutasi's short stories, particularly regarding its internal and external features.

Kutasi as a Catholic educator made the children learn the christian morals with the help of the form of tales. His writings are parables of fellow-man's love, divine justice, the strength of faith and prayer.

The writer's speeches and scenes represent exact documents of the christian-national ideology in Hungary after Trianon peace-treaty. In the centre of these writings the social sin and the problem of penitence can be found not the individuals.

It turns out in his life-work, that Kutasi took on the role of a lighthouse in both of his professions, as a teacher and as a writer. Due to his realistic depiction his writings can be considered to be the faithful representation of his epoch.

FORRÁSOK:

- KUTASI (BRUNNER) ÖDÖN: *A szegedi tanyai iskolák története*. Szeged, 1928. (Kézirat.) Somogyi Könyvtár Helyismereti Gyűjtemény Kézirattára. Hrsz.: MS6/5402
- *Ifj. Kutas Ödön levele édesanyjának. „Vallahol Lengyelországban”, 1944. szeptember. 7. Ifj. Kutas Ödön hagyatéka.*
- *Ifj. Kutas Ödön levele szüleinek. Békéscsaba. 1945. július 27. Ifj. Kutas Ödön hagyatéka.*
- *Ifj. Kutas Ödön levele szüleinek. Tiflisz, 1946. január 2. Ifj. Kutas Ödön hagyatéka.*
- KUTASI ÖDÖN: *Ami a miénk. Szeged-Somogyitelepi Róm. Kath. Egyház-községi Értesítő*, 1936. 06. 7. p.
- KUTASI ÖDÖN: *A család vallásos élete. A Népiskola Ünnepei*, 1939. 02. 56-58. p.

ARTICLES

- KUTASI ÖDÖN: Homoki emberek. *Szegedi Napló*, 1909. 10. 10. 1-5. p.
- KUTASI ÖDÖN: Szent emberek. *Szegedi Napló*, 1910. 02. 15. 1-3. p.
- KUTASI ÖDÖN: Szegénység, Bimbónyílás. *Szegedi Napló*, 1912. 01. 11. 1-2. p.
- KUTASI ÖDÖN: Keresztszentelés a tanyán. *Szegedi Napló*, 1910. 06. 12. 1-2. p.
- KUTASI ÖDÖN: Ki a gazdagabb? *Tanyai Ujság*, 1934. 02. 04. 2-3. p.
- KUTASI ÖDÖN: Jégverés. *Magyar Uri-asszonyok Lapja*, 1931. 09. 20. 2-5. p.
- KUTASI ÖDÖN: Az új kenyér. *Szeged-Somogyitelepi Róm. Kath. Egyházközségi Értesítő*, 1942. 08. 2. p.
- KUTASI ÖDÖN: A fényes csillag. *Tanyai Ujság*, 1933. 12. 24. 2-3. p.
- KUTASI ÖDÖN: A jóság jutalma. *Meseország*, 1932. 06. 05. 277-278 p.
- KUTASI ÖDÖN: Tanyai világ. *Képes Kis Lap*, 1928. 02. 10. 84-85. p.
- KUTASI ÖDÖN: Künt a pusztán. *Az Én Újságom*, 1924. 08. 20. 376-377. p.
- KUTASI ÖDÖN: Tarka-barka világ. *Képes Kis Lap*, 1925. 09. 01. 278-279. p.
- KUTASI ÖDÖN: Árvák. *Meseország*, 1932. 06. 20. 295-296. p.
- KUTASI ÖDÖN: Édes, kicsi szolgám. *Képes Kis Lap*, 1928. 03. 20. 158-160. p.
- KUTASI ÖDÖN: A boldog ember. *Az Én Újságom*, 1925. 06. 20. 281-282. pp.
- KUTASI ÖDÖN: Az anyai szív. *Magyar Ünnep*, 1938. 04. 252-258. p.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- BÁLINT SÁNDOR: *A Szeged-alsóvárosi templom*. Pannonia Kiadó, Budapest, 1966. 16. és 22. p.)
- GOFFINE LÉNÁRT: *Oktató- és épületes könyve*. Szent István – Társulat, Budapest, 1903.
- KÖNNYŰ LÁSZLÓ (szerk.): *Magyar bokréta. (Tanítóírók és költők III. gyűjteménye.)* A Magyar Tanítók Művészkörének Kiadása, Jászberény, 1942. 4. p.
- LELE JÓZSEF IFJ.: *Szokások és vallásos népelet*. (In.: JUHÁSZ ANTAL (szerk.): *Mórahalom. A település földje és népe.*), Mórahalom Város Önkormányzata, 1992. 507-508. pp.
- LELE JÓZSEF IFJ.: *Szokások és vallásos népelet*. (In.: JUHÁSZ ANTAL (szerk.): *Mórahalom. A település földje és népe.*), Mórahalom Város Önkormányzata, 1992. 478-479. pp.

„A pedagógus nem lehet elkeseredett, megtorpant ember, mert a pedagógusnak egyetlen karizmája van: a jövőbe vetett hit optimizmusa.”

(Karácsony Sándor)